

ISSN 2414-05-62

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСАМБЛЕЯ ДОКТОРІВ
НАУК З ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ПУБЛІЧНЕ УРЯДУВАННЯ PUBLIC MANAGEMENT

№ 1 (6) – березнь 2017

*Збірник підготовлений у науковому партнерстві
з Українською Технологічною Академією*

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

Редакція

Головний редактор
Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, академік Української
Технологічної Академії, академік Міжнародної
Кадрової Академії,
заслужений юрист України
Заступник головного редактора
Чаплай Ірина Віталіївна,
кандидат наук з державного управління
Випусковий редактор *Ю. А. Носанчук*
Комп'ютерне макетування *А. П. Нечипорук*

Публічне урядування
Свідоцтво KB 21596-11496 P

Видається з листопада 2015 року
Періодичність: 1 раз на квартал + 1 на рік
Друкується за рішенням Вченої ради
Міжрегіональної Академії управління персоналом
(Протокол № 2 від 22.02.2017)

Видання є таким, що реферується в міжнародних
наукометричних базах Index Copernicus,
РИНЦ та КіберЛенінка,
у вітчизняній реферативній базі даних
“Україніка наукова” та українському
реферативному журналі “Джерело”.

Відповідальність за зміст, достовірність фактів,
цитат, цифр несуть автори матеріалів. Редакція за-
лишає за собою право на незначне редагування
і скорочення (зі збереженням авторського стилю та
головних висновків). Редакція не завжди поділяє
думки авторів та не несе відповідальності за надану
ними інформацію. Матеріали подано
в авторській редакції.

Передрук — тільки з дозволу редакції.

Адреса редакційної колегії: Андріївський узвіз,
буд. 11, оф. 68, м. Київ, Україна, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Адреса видавництва:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
просп. Червонозоряний, 119, літ. XX,
Київ, Україна, 03039

Українська
Технологічна Академія

IIAS
International Institute
of Administrative Sciences

THE NETWORK OF INSTITUTES AND
SCHOOLS OF PUBLIC ADMINISTRATION
IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Editorial

Editorial in Chief
Yevgen Oleksandrovykh Romanenko,
Doctor of sciences in Public Administration,
Professor, Academician of the Ukrainian
Technological Academy, Academician
of the International Personnel Academy,
Honored Lawyer of Ukraine
Deputy Editor
Iryna Vitaliivna Chaplay,
PhD in Public Administration
Managing Editor *Y. A. Hosanchuk*
Computer modeling *A. P. Hechyporuk*

Public management
Certificate KB 21596-11496 P

Published from november 2015
Periodicity: 4 times on a year + one
Published by the decision of Academic council of
Interregional Academy of Personnel Management
(Protocol № 2 from 22.02.2017)

The edition is such that is reviewed in the interna-
tional scientometric bases Index Copernicus,
РИНЦ, КіберЛенінка and in the domestic
abstract database “Україніка наукова”
and ukrainian abstract journal “Джерело”
(Series 3. Social and Human Sciences. Arts).

The authors are responsible for the content,
accuracy of the facts, quotes, numbers. The editors
reserves the right for a little change and reduction
(with preservation of the author's style and main
conclusions). Editors can not share the world
views of the authors and are not responsible for the
information provided. Materials filed
in the author's edition.

Reprinting — with the editorial's permission strictly.

Address of the editorial board: 11, Andriivskyi
Descent, office 68, Kyiv, Ukraine, 04070
E-mail: Assembly2015@ukr.net
www.vadnd.org.ua

Address of the editorial:
ДП “Видавничий дім “Персонал”
ave. Chervonozoryanyj, 119 lit. XX,
Kyiv, Ukraine, 03039

Романенко Є. О., Чаплай І. В. Аналіз основних напрямів збереження та розвитку територій Київської області.....	169	Чаркіна А. О. Особливості функціонування адміністративних агентств в системі державної служби Швеції	199
Сурай І. Г. Між політикою та державною службою (державний секретар міністерства в Україні).....	178	Червякова О. В. Аспекти парадигми публічного управління	208
Титаренко Л. М. Публічне управління в системі координат українського сьогодення.....	186	Яровой Т. С. Становлення парламентаризму та його вплив на розвиток демократії і формування інституту державної служби	215

Романенко Євген Олександрович,

доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України, президент Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: poboss@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Романенко Евгений Александрович,

доктор наук по государственному управлению, профессор, заслуженный юрист Украины, президент Всеукраинской ассамблеи докторов наук по государственному управлению, заведующий кафедрой публичного администрирования, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: (044) 490 95 00, e-mail: poboss@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Romanenko Yevhen Oleksandrovyich,

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, President of the Ukrainian Assembly of Doctors of Science in public administration, Head of the Department of Public Administration, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, st. Frometovskaya, 2, (044) 490 95 00, e-mail: poboss@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Чаплай Ірина Віталіївна,

кандидат наук з державного управління, Виконавчий директор Президії Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління, Андріївський узвіз, 11, оф. 68, м. Київ, 04070, (063) 951 78 55, e-mail: irina_pravo@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4927-0610

Чаплай Ирина Витальевна,

кандидат наук по государственному управлению, исполнительный директор Президиума Всеукраинской ассамблеи докторов наук по государственному управле-

Chaplay Iryna Vitaliivna,

PhD in Public Administration, Executive Director of the Presidium of the civic scientific organization, "Ukrainian Assembly of doctors of science in public administration", Andreevski spusk, 11, office 68, Kyiv, 04070, (063) 951 78 55, e-mail: irina_pravo@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4927-0610

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Розглянуті характерні риси соціально-економічного розвитку міст Київської області. Показана їх роль у господарському розвитку території, регіону та країни. Сформовані базові рекомендації щодо вирішення нагальних проблем таких міст та інтеграції їх територіально-господарських комплексів у єдиний соціально-економічний простір України.

Ключові слова: розвиток територій, соціально-економічні напрями збереження міст, Концепція збереження та розвитку територій.

АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ СОХРАНЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация. Рассмотрены характерные черты социально-экономического развития городов Киевской области. Показана их роль в хозяйственном развитии территории, региона и страны. Сформированы базовые рекомендации по решению насущных проблем таких городов и интеграции их территориально-хозяйственных комплексов в единое социально-экономическое пространство Украины.

Ключевые слова: развитие территорий, социально-экономические направления сохранения городов, Концепция сохранения и развития территорий.

ANALYSIS OF THE MAIN DIRECTIONS OF PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF THE TERRITORIES OF KYIV REGION

Abstract. The characteristic features of the socio-economic development of the Kyiv region are considered. Their role in the economic development of the area, region and country is shown. Basic recommendations for solving of the urgent problems of cities of the Kyiv region and integration of their territorial complexes in a single socio-economic area of Ukraine are formed.

Keywords: territorial development, socio-economic areas of preservation of cities, Concept of conservation and development of areas.

Постановка проблеми. Київська область за рівнем розвитку сфери послуг, промислового та сільськогосподарського виробництва за обсягом інвестицій входить до першої п'ятірки економічно найрозвиненіших регіонів України. Однак вона має власні специфічні проблеми соціально-економічного розвитку.

Нерівномірність розвитку територій області, значна диференціація соціально-економічного становища районів та міст обласного значення є однією з цих проблем. Співвідношення максимального та мінімального значень обсягів реалізованої промислової продукції на одну особу у 2015 р. становило 223 рази. Максимальне значення цього показника має місце в Миронівському районі 89,3 тис. грн, тоді як його мінімальне значення в Іванківському районі становило лише 400 грн. Співвідношення максимального та мінімального значень обсягів капітальних інвестицій на одну особу так само різке й становить 68,4 рази. Таким чином, через наявність в центрі області майже необмеженої чисельності споживачів товарів та послуг регіон має великий потенціал для розвитку, натомість, вплив робочої сили та інтелектуалів потребує концентрації зусиль на розвитку периферійних районів з метою ліквідації різких диспропорцій соціально-економічного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація практичних аспектів щодо збереження та розвитку територій України та, зокрема, Київської області, знайшла своє відображення у працях: М. Долішнього [2], С. Іщука [3], О. Куліка [4], Є. Качана [5], Д. Стеценка [6],

М. Чумаченка [7], Л. Шевчук [8], В. Швець [9] та інших вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Мета статті — надати практичних рекомендацій щодо розроблення основних напрямів збереження та розвитку територій Київської області.

Виклад основного матеріалу. Для України в умовах перехідного типу економіки важливим аспектом у реалізації політики регіонального розвитку є виявлення й обґрунтування проблемних регіонів для розроблення системи заходів і стимулів, специфічних для кожного типу виділених територій. Зокрема, для розроблення диференційованої регіональної політики потрібно виділяти регіони таких типів: екологічно несприятливі, з високою концентрацією населення і виробництва; індустріально слабозрозвинуті сільськогосподарські; промислові депресивні; резервні; рекреаційні та ін. [6, с. 35].

Київщина є столичним регіоном, у центрі якого знаходиться місто Київ — столиця України, потужний політичний, діловий, індустріальний, науково-технічний, транспортний та культурний центр країни, пов'язаний з областю тісними комерційними і соціальними зв'язками, де розміщуються основні органи управління області, але адміністративно Київ не входить до складу області.

Кліматичні умови, родючі ґрунти та географічне розташування області сприятливі для сільськогосподарського виробництва та розвитку транспортної інфраструктури. Річка Дніпро, з утвореними на ній Київським та Канівським водосховищами, ділить територію області на дві частини: правобережну і лівобереж-

ну, що створює додаткові проблеми для економічного розвитку, оскільки мостові переходи між ними розташовані лише в межах столиці.

На конкурентоспроможність районів та міст області впливають два потужні фактори: чисельність населення та розташування відносно центру області міста Києва, який є найбільшим ринком товару та робочої сили для регіону. У найближчих до міста Києва районах — Бориспільському, Броварському, Васильківському, Вишгородському, Києво-Святошинському та Обухівському, які становлять близько чверті території області (26,3 %), мешкає майже половина населення області (45,8 %).

Південні райони області — Богуславський, Володарський, Миронівський, Рокитнянський, Сквирський, Ставищенський, Таращанський, Тетіївський — заселені переважно сільським населенням, його сумарна частка становить 60 %.

Чотири східних райони — Барішівський, Згурівський, Переяслав-Хмельницький та Яготинський — складають подібну групу з такою ж щільністю населення (39,1 %), площею, що становить 14,6 % території, та 9,3 % загального населення області.

Як наслідок такого характеру розселення, найпотужнішими економічно виявилися райони, що прилягають до Києва та місто Біла Церква, а південні та східні райони значно відстають в економічному та соціальному розвитку від центральних. Не можна не враховувати й суттєві історичні, демографічні, культурні, релігійні та інші відмінності. Слід взяти до уваги й виникнення на заході держави

спільного кордону з Європейським Союзом, який проводить активну регіональну політику, та багато інших факторів [3, с. 12–14].

Резюмуючи зазначене, можна говорити про те, що на сьогодні виникла необхідність у формуванні Концепції збереження та розвитку територій (далі — Концепція). Напрями Концепції мають зосереджуватися на економічних, соціальних та інфраструктурних аспектах, які є важливими для поліпшення якості життя в сільській місцевості.

Основними напрямками Концепції для збереження та розвитку територій є наступні :

- підвищення рівня зайнятості сільського населення;
- комплексний розвиток територій в інтересах територіальних громад;
- відродження економіки територій північної Київщини, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Розглянемо кожен із зазначених напрямів детальніше та проаналізуємо їх суть.

Напрямок 1. Підвищення рівня зайнятості сільського населення. У групі південних районів (Богуславський, Володарський, Миронівський, Рокитнянський, Сквирський, Ставищенський, Таращанський, Тетіївський), які становлять чверть території області, 60 % — сільське населення.

У чотирьох східних та трьох західних районах, відповідно 50 % та 40 % населення також проживають у сільській місцевості.

В усіх цих районах головною проблемою є низький рівень зайнятості

сільського населення, що поступово перетворює їх на депресивні території через відтік людських ресурсів та зниження соціально-економічного рівня в селах та селищах. Тому, необхідно спрямувати зусилля влади та суспільства на збереження наявних трудових ресурсів, підвищення їх кваліфікації, стимулювання створення нових робочих місць за рахунок самозайнятості. Окрему увагу потрібно зосередити на підтримці молоді, яка зацікавлена розпочати власну справу в селі. Реалізація ідей Концепції напряму 1 має на меті:

- створення та підтримку кооперативного руху на селі;
- сприяння винесенню столичних підприємств в райони області;
- сприяння розвитку фермерських господарств з виробництва екологічно чистої та органічної продукції;
- створення нових видів бізнесу, підтримку бізнес-ідей молоді [4, с. 70–71] та ін.

Напрямок 2. Комплексний розвиток територій в інтересах територіальних громад. Інфраструктура сіл та селищ області перебуває зараз, переважно, у незадовільному стані. Багато проблеми в дорожньо-транспортній мережі сільських територій, а виправлення ситуації потребує значних інвестицій, фінансових впливів й організаційних заходів. Тому, необхідно зосередити увагу як на загальних проектних ідеях розвитку окремих територій регіону, так і на вирішенні локальних проблем, які допоможуть відкрити додаткові можливості розвитку села шляхом впровадження ідей Концепції на-

пряму 2, який, своєю чергою, передбачає:

- створення координаційного центру з реалізації Стратегії й Плану заходів — Агенції регіонального розвитку Київської області;
- розроблення містобудівельної документації сільських населених пунктів;
- розроблення схем планування територій;
- розвиток інфраструктури сільських населених пунктів;
- будівництво соціального (дешевого) житла для переселенців із зони антитерористичної операції;
- розроблення й удосконалення дорожньо-транспортної мережі периферійних територій області [5, с. 11–13].

Напрямок 3. Відродження економіки територій північної Київщини, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. На сьогодні, радіаційна ситуація на територіях області, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській атомній електростанції, фактично стабілізувалася. Потужність дози гамма-випромінювання на поверхні ґрунту порівняно з 1986 р. знизилася в сотні разів. Протягом 2000–2013 рр. не було зареєстровано перевищення вмісту радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90 в питній воді, у виробленій сільгосппродукції та заготовленій лікарській сировині.

У Поліському та Іванківському районах на площі, що становить 17,4 % території, мешкає лише 2,1 % населення області. На часі є відновлення на північних територіях активного економічного, а потім й соціаль-

ного життя. На досягнення цієї мети спрямовано реалізацію проектних ідей цього напрямку.

Реалізація проектних ідей Напряму 3 означає:

- удосконалення комунальної інфраструктури населених пунктів;
- підняття рівня добробуту населення через розвиток кооперативного руху;
- збереження та популяризацію культурної спадщини Полісся.

Отже, Концепція включає в себе 3 напрями, які складаються з відповідних проектних ідей. Кожен з напрямів стосується визначених проблем сталого розвитку регіону. Впровадження проектних ідей запропонованої Концепції можливе через:

- залучення коштів Державного фонду регіонального розвитку та фінансування через галузеві державні програми;
- внесення заходів до обласної програми соціально-економічного розвитку, галузевих регіональних програм;
- залучення фінансування від проектних ідей та програм міжнародної технічної допомоги суб'єктами регіонального розвитку різних організаційно-правових форм;
- залучення коштів місцевих бюджетів (де це передбачено умовами проекту) [6, с. 47–50] та ін.

Варто зазначити, що формування запропонованих напрямів здійснюватиметься в надзвичайно складні для країни і регіону роки — при значному падінні економіки в умовах реформування країни та наявності зовнішньої

агресії. Тому, серед головних умов їх здійснення є дві: перша, успішність реформ, задекларованих Урядом України в Державній стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 р.; друга — ефективність реагування на зовнішні виклики, пов'язані з військовим конфліктом.

Успішна реалізація Концепції має сприяти досягненню таких результатів:

- створення сільськогосподарських кооперативів;
- розвиток малого і середнього бізнесу у сільській місцевості;
- зростання зайнятості і доходів населення периферійних районів;
- створення нових підприємств та нових видів економічної діяльності в периферійних районах;
- забезпечення зайнятості населення та зростання самозайнятості сільської молоді;
- збереження трудових ресурсів периферійних районів Київщини;
- створення Агенції регіонального розвитку Київської області;
- розроблення Перспективної планувальної схеми розміщення підприємств та основних напрямів людської життєдіяльності на території Київської області;
- активізація молодіжних груп у громадському, політичному та бізнесовому житті;
- розроблення містобудівної документації населених пунктів області;
- розвиток комунальної інфраструктури в північних районах;

- збереження культурної спадщини Полісся;
- створення розвитку Київського обласного інвестиційного агентства (Київоблінвест).

Загальними умовами, що мають значення для впровадження Концепції, є: успішність задекларованих Урядом України реформ та ефективності реагування на зовнішні виклики, пов'язані з військовим конфліктом на сході. Наступними важливими умовами успішності реалізації цієї Програми є доступність та прозорість фінансових ресурсів Державного фонду регіонального розвитку та ін.

Реалізація в Київській області міжнародних проектів з підтримки практики сталого місцевого розвитку сприятиме досягненню позитивних результатів.

Наступними умовами є технічна спроможність та достатність виконавчого потенціалу для впровадження проектних ідей, а також ефективна і дієва Агенція регіонального розвитку, яка зможе координувати реалізацію усіх проектних ідей, сприяти залученню додаткових коштів і проведенню лобістської діяльності.

Підвищення рівня інформованості та зусиль з реалізації проектних ідей можуть допомогти створити критичну масу зацікавлених сторін, щоб виконати Концепцію. Відчутні зміни можуть бути досягнуті не лише в довгостроковій перспективі, а й найближчими роками, завдяки реалізації політики України, що спрямована на децентралізацію та зростання спроможності органів місцевого самоврядування.

Формування напрямів Концепції з балансування ринку праці базуєть-

ся на припущенні, що роботодавці, зацікавлені в позитивному результаті, візьмуть участь у реалізації її проектних ідей на засадах соціального партнерства.

У частині реалізації Концепції щодо підвищення соціальної активності населення основним припущенням є достатність позитивного досвіду раніше впроваджених проектних ідей, спрямованих на розвиток територіальних громад.

Формування напрямів Концепції може бути ефективнішим у поєднанні з відповідними заходами програм у сфері розвитку людського капіталу та економіки. Надання додаткових можливостей для збільшення доходів домогосподарств, у межах цієї Концепції, має підтримуватися здійсненням проектних ідей у сфері розвитку внутрішнього туризму та економічного розвитку периферійних районів області [7, с. 10–16].

Важливим позитивним моментом є безпосередній зв'язок цієї Концепції з іншими Програмами уряду з питань забезпечення економіки країни, особливо зі Стратегією сталого розвитку “Україна-2020”, яка визначає, що одним із пріоритетних шляхів розбудови нашої країни є забезпечення системного та комплексного підходу для її подальшого соціально-економічного розвитку [1].

Щодо основних ризиків розроблення та впровадження напрямів забезпечення розвитку територій Київської області, то ними є:

- нехтування проблемами периферійних районів на користь центральних;
- ненаповненість місцевих бюджетів, відсутність інвестицій,

старіння населення, демографічний спад;

- неспроможність влади та громадських інституцій організувати продуктивну взаємодію з периферійними районами;
- нераціональне використання природних ресурсів у аграрному секторі;
- нездатність влади та органів управління усунути існуючі структурні та економічні дисбаланси;
- невідповідність міжнародним стандартам у галузях промисловості, логістики, транспорту, сфери послуг та сільському господарстві;
- відсутність партнерських відносин зацікавлених сторін, готових підтримати реалізацію конкретних проектних ідей та Концепції;
- відсутність підготовки, бажання та управлінської спроможності для реалізації проектних ідей і відсутність успіхів у мобілізації необхідних ресурсів (коштів);
- невчасне вирішення соціальних, освітніх, інфраструктурних, екологічних та інших проблем населення периферійних територій;
- поглиблення економічної кризи та політичної нестабільності.

Варто зазначити, що успіх реалізації кожного із напрямів Концепції та отримання позитивного імпульсу розвитку області, чи суттєвої її частини, базується на розумному балансі регіональних (державних) та приватних інтересів. Тому, там де це

можливо, необхідно здійснити поєднання фінансування з Державного фонду регіонального розвитку, від державних цільових програм, з обласного бюджету та з коштів приватних інвесторів. Окрім цього, бажано залучити кошти місцевих бюджетів (районних, міст, селищ та сіл) та проектів і програм міжнародної технічної допомоги.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що для ефективного функціонування та розвитку міст Київської області необхідно враховувати їх специфічні функції, принципи та фактори впливу. Для досягнення успіху реалізації Концепції необхідне створення критичної маси з усіх зацікавлених сторін, а саме — місцевих фермерів та інвесторів, представників громадських та неурядових організацій, місцевих, районних і обласних органів державної влади, наукових інститутів та навчальних закладів, кооперативів та комунальних підприємств.

З метою отримання фінансових ресурсів та технічної допомоги, забезпечення управлінського потенціалу і практичного досвіду в реалізації подібних програм, важливе значення має участь Проектів міжнародної технічної допомоги (зокрема, Європейського Союзу).

Досвід реалізації Стратегій регіонального розвитку інших областей (та країн) може стати в нагоді під час виконання проектних ідей і сприяти отриманню максимальної віддачі. Є кілька типових проектних ідей, які, зазвичай, реалізуються в інших місцях і, які мають позитивні результати, наприклад, схеми мікрокреди-

тування, сільськогосподарські кооперативи, агенції регіонального розвитку та ін. [9, с. 140-141].

Розвиток та збереження територій тісно пов'язані з якістю життя населення. Периферійні райони та сільські території також можуть отримати додатковий поштовх для зростання добробуту людей завдяки реалізації проектних ідей розвитку внутрішнього туризму, який сприятиме диверсифікації багатьох видів економічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України “Стратегія сталого розвитку “Україна-2020” від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>
2. Долішній М. І. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні // Регіон. економіка. — 1999. — № 3 (13).
3. Іщук С. І. Розміщення продуктивних сил (теоретико-методологічні основи). — К.: УФІМБ, 1997. — 98 с.
4. Кулік О. О. Перспективи регіональної економічної політики на межі ХХ та на початку ХХІ століть // УГЖ. — 1999. — № 1. — С. 11-14.
5. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / Є. П. Качан, М. О. Ковтонюк, М. О. Петрика та ін. — К.: Вища шк., 1997. — 375 с.
6. Стеченко Д. М. Управління регіональним розвитком: навч. посіб. — К.: Вища шк., 2000.
7. Чумаченко М. Г. Регіональна політика в Україні. — Донецьк, 1993. — 68 с.
8. Шевчук Л. Розміщення продуктивних сил: навч. посіб. — Львів, 2001. — 150 с.
9. Shvets V. Y., Rozdobudko E. V., Solomina G. V. Aggregated methodology of multicriterion economic and ecological examination of the ecologically oriented investment projects // Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. — Vol. 3. — P. 139-144.